

# حفظ محیط زیست

## از دیدگاه اسلام

بیوستاسی‌های کلی حفظ محیط زیست ابلاغیه مقام معظم  
رهبری مدظله العالی به قوای سه گانه کشور

علی محمد رضایی

سرشناسه	محمدرضایی، علی، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	حفظ محیط زیست از دیدگاه اسلام بیبوست سیاستهای کلی حفظ محیط زیست ابلاغیه مقام معظم رهبری به قوای سه گانه کشور/ علی محمدرضایی.
مشخصات نشر	کرمان : خدمات فرهنگی کرمان، ۱۳۹۷
مشخصات ظاهری	۱۷۳ ص، ۲۱/۵×۱۴/۵ س.م
شابک	۹۶۴۱۹-۲۸۵-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	فیا
پادداشت	کتابنامه: ص ۱۶۳ - ۱۷۳، همچنین به صورت زیر نویس.
موضوع	حاشانه‌ای، سیدعلی، رهبر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۱۸ - -- دیدگاه درباره حفاظت محیط زیست
موضوع	Khamene'i, SayyedAli, Leader of IRI -- Views on conservation of environmental protection
موضوع	حاشانه‌ای، سیدعلی، رهبر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۱۸ - -- دیدگاه درباره حفاظت منابع طبیعی
موضوع	Khamene'i, SayyedAli, Leader of IRI -- Views on conservation of natural resources
موضوع	حفاظت محیط زیست -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	Environmental protection -- Religious aspects -- Islam
موضوع	محیط زیست -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	Natural resources -- Religious aspects -- Islam
موضوع	حفاظت محیط زیست -- ایران
موضوع	Environmental protection -- Iran
رده بندی کنگره	۳۰۰/۱۵۵/BP۳۳۰
رده بندی دیویی	۴۸۲/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	۵۰۸۸۵۱۰

## انتشارات خدمات فرهنگی کرمان

کرمان: خیابان شریعتی، جنب کتابفروشی فرهنگ

تلفن: ۰۳۴-۳۲۲۲۰۶۸۰    دورنگار: ۰۳۴-۳۲۲۲۴۶۰۸

### حفظ محیط زیست از دیدگاه اسلام

مؤلف: علی محمدرضایی

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۹۷

چاپ و صحافی: فرهنگ

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۸۵-۲۱۹-۹

حق چاپ محفوظ است.

## فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۹
<b>فصل اول: تعاریف و مفاهیم</b>	
گفتار اول: تعریف محیط زیست	۱۱
الف: انظر لغوی	۱۱
ب: از نظر اصطلاحی	۱۲
گفتار دوم: ابراهیم حیات زیست	۱۲
گفتار سوم: برهان - فطرت عادل طبیعت	۱۳
گفتار چهارم: عناصر اصلی محیط زیست	۱۹
۱- اهمیت آب از دیدگاه قرآن و سنت	۲۰
۲- اهمیت خاک	۲۳
۳- اهمیت هوا	۲۴
<b>فصل دوم: حفظ محیط زیست از دیدگاه قرآن</b>	
گفتار اول: فرمان الهی مبنی بر آبادانی زمین توسط انسان	۲۸
گفتار دوم: محیط بودن خداوند بر جهان هستی	۳۲
گفتار سوم: خلافت انسان در زمین	۳۴
گفتار چهارم: امانت بودن منابع زیست محیطی در دست انسان	۲۰
گفتار پنجم: عدم طغیان و زیاده روی در مواد غذایی	۱۸
گفتار ششم: عدم تجاوز از حدود الهی	۴۱
<b>فصل سوم: مبانی و قواعد فقهی حفظ محیط زیست از منظر کتاب، سنت و عقل</b>	
گفتار اول: تعریف قاعده فقهی و سنت	۴۹

- گفتار دوم: قاعده‌ی لا ضرر ..... ۵۱
- ۱- معنای ضرر ..... ۵۴
- ۲- استفاده ضمان از قاعده لا ضرر ..... ۵۵
- ۳- کاربرد قاعده لا ضرر ..... ۵۶
- ۴- مصادیق قاعده لا ضرر ..... ۵۸
- الف: منع سوءاستفاده از حق ..... ۵۸
- ب: اسراف ..... ۵۹
- تخریب منابع طبیعی ..... ۶۱
- د: بودگی آب‌ها ..... ۶۲
- ه: آلودگی صوتی ..... ۶۳
- و: استمال دسیات ..... ۶۴
- حرمت استعمال دخانیات ..... ۶۵
- گفتار سوم: قاعده‌ی الا ف ..... ۶۶
- ۱- تعریف اتلاف ..... ۶۷
- ۲- تعریف مال ..... ۶۸
- گفتار چهارم: قاعده‌ی نهی از اسراف و تبذیر ..... ۷۱
- گفتار پنجم: قاعده یا اصل عدالت ..... ۷۳
- تعریف عدالت ..... ۷۴
- الف: عدالت در توزیع ثروت ..... ۷۵
- ب: عدالت در بهره‌برداری از منابع طبیعی ..... ۷۶
- گفتار ششم: قاعده‌ی وجوب حفظ نظام (منع اختلال نظام) ..... ۷۸
- گفتار هفتم: اصل و قاعده‌ی نفی هلاکت ..... ۸۲
- گفتار هشتم: قاعده‌ی نهی از فساد ..... ۸۷
- گفتار نهم: نظریه‌ی احترام اموال ..... ۹۱
- گفتار دهم: اصل مصلحت و حفظ محیط زیست ..... ۹۳
- گفتار یازدهم: حفظ محیط زیست از دیدگاه عقل ..... ۹۶

## فصل چهارم: رابطه قواعد فقهی و حفظ محیط زیست

- گفتار اول: رابطه‌ی حفظ محیط زیست و قاعده‌ی سلطنت ..... ۱۰۱
- گفتار دوم: رابطه حفظ محیط زیست و تحلیل انفال ..... ۱۰۴
- گفتار سوم: حفظ محیط زیست و مشترکات ..... ۱۰۹

## فصل پنجم نقش معیارهای فقهی در حفاظت از محیط زیست

- گفتار اول: اهمیت حیوانات در اسلام ..... ۱۱۵
- گفتار دوم: شکار حیوانات ..... ۱۱۸
- گفتار سوم: احیای اراضی موات در فقه ..... ۱۱۹
- گفتار چهارم: فضیلت درختکاری و فضای سبز ..... ۱۲۱
- گفتار پنجم: مسئولیت حاکم اسلامی در قبال حفظ محیط زیست ..... ۱۲۴
- ۱- اجرای احکام حکومتهای اسلامی ..... ۱۲۵
- ۲- اجرای احکام شایعی ..... ۱۲۷
- گفتار ششم: ضرورت رعایت بهداشت محیط زیست ..... ۱۲۸
- گفتار هفتم: حفاظت از عناصر اصلی محیط زیست در سنت ..... ۱۳۱
- ۱- هوا ..... ۱۳۲
- ۲- آب ..... ۱۳۳
- ۳- خاک ..... ۱۳۵

پایان فصل: پیوست سیاستهای کلی حفظ محیط زیست از دیدگاه مقام  
معظم رهبری (مدظله)

- فهرست منابع ..... ۱۴۳

## مقدمه:

موضوع حفاظت از محیط زیست از مسایل جدیدی است که در قرن اخیر فکر و ذهن بشریت را به خود مشغول کرده و کنفرانس‌های متعددی برای این موضوع برپا شده است. حفاظت از محیط زیست و منابع زیست محیطی آن، در ادیان الهی خصوصا دین متمدنی اسلام بسیار مورد توجه و عنایت بوده و عناصر اصلی و فرعی آن به صورت زیبا بدیع و کاربردی بیان شده است در این اثر با استفاده از آیات قرآن کریم و روایات معصومین (ع) منابع و قواعد عقلی، فقهی و حقوقی لزوم حفاظت و مراقبت از منابع زیست محیطی به صورت مفصل هدفمند مورد بررسی و بحث قرار می‌گیرد.

«اسلام دینی کامل و نظامی فراگیر است که به تمامی حوزه‌های سه گانه‌ی بشری (باورها، اعمال و افکار) و اعمال گوناگون و متنوع زندگی بشر) عنایت خاص و برنامه‌های کامل دینی را دربر می‌گیرد. این گونه‌ای که تمامی جزئیات و جوانب گوناگون و مسائل ریز و درشت را در بر می‌گیرد. اگر بان‌گیر زندگی بشری است، اعم از باورها و اخلاقیات و اعمال انسانی، از اصول و احکام اسلامی خارج نیست و بهترین راهکارهای متناسب با شرایط و مواضع گوناگون و پیچده‌ی حیات آدمی را ارائه می‌کند به همین خاطر است که دین اسلام را دین حداکثری گویند نه حداقلی. از این منظر، دستیابی به احکام تکلیفی و وسیع و نظریه‌ی کامل و جامع در خصوص موضوع بسیار مهم حفاظت از محیط زیست، منابع آن، مستلزم بررسی همه جانبه و علمی مبانی، آیات و روایات مربوط به این مسئله است. در موضوع حفاظت از محیط زیست در چند دهه‌ی اخیر، با بحث و مطالعات زیادی صورت گرفته و به عنوان یکی از مسائل قابل بحث در محافل علمی و مجامع بین‌المللی در آمده است.

«اولین گام‌ها در این زمینه، چاپ کتابی توسط صندوق جهانی طبیعت مستقر در انگلستان بود. این کتاب با موضوع معتقدات مذهبی و مسائل زیست محیطی در سال ۱۹۸۵ میلادی و تحت عنوان «دنیای تفاوت‌ها» به چاپ رسید. این کتاب سبب ورود مطالعات زیست محیطی در آموزش‌های دینی مدارس و انجام فعالیت‌های مشترکی میان کارشناسان محیط زیست و پیروان مذاهب جهان شد. صندوق جهانی طبیعت به مناسبت بیست و پنجمین سالگرد تأسیس خود از پنج دین مهم دنیا دعوت کرد تا در ایتالیا گرد هم آیند. نتیجه‌ی این گردهمایی کسب حمایت مالی و برخی کمک‌ها برای برپا آوردن برنامه‌های مرتبط با محیط زیست و مذهب بود. در سال ۱۹۹۰ سازمان ملل متحد این کار منحصر به فرد را با این عبارت مورد تقدیر و ستایش قرار داد: «به واسطه پروژه‌های دین و اکولوژی، پیام‌های مرتبط با محیط زیست به دست مردم سراسر جهان برسد. این در حالی بود که دست‌اندرکاران متخصصان اکولوژی نتوانسته بودند این پیام‌ها را از طریق روش‌های دیگر به اطلاع مردم برسانند، امروز نزدیک ۲۰۰،۰۰۰ پروژه محیط زیستی مبتنی بر دین در سراسر دنیا وجود دارد. در ژوئن ۱۹۹۲ اجلاس ریو در پایتخت برزیل با عنوان «سران زمین» برگزار شد و در آن هیئت‌های بلند پایه‌ای از ۱۸۰ کشور جهان حضور یافتند. در سند این اجلاس از جامعه‌ی بین‌المللی خواسته شد در برخورد با محیط زیست ارزش‌های معنوی و دینی را مورد توجه قرار دهند.»<sup>۱</sup>

۱. همایش بین‌المللی محیط زیست، دین، و فرهنگ، ص ۴.